

СРПСКО САРАЈЕВО - ОДАКЛЕ И КУДА?

Извод

а) Увод

У овом раду се говори о специфичности географског положаја Српског Сарајева те о његовом настанку, развоју и перспективи.

Abstract: In this work we talk about specific geographic position of Srpsko Sarajevo, and about its beginning, development and prospect.

б) Кључне ријечи:

Српско Сарајево, цивилизације, НАТО, Дејтон, инфраструктура, Република Српска.

Key Words: Srpsko Sarajevo, civilisation, NATO, Deyton, infrastructure, Republic Srpska.

1. На граници два геополитичка простора

Сарајево је имало интересантну и значајну прошлост. Многа догађања у овом граду имала су одјека на ширем простору, при чему смо им давали, из разлога егоцентричности, планетарни значај. Можда су и креатори тих догађаја били дубоко свјесни овакве наше нарави и свих негативности које произилазе из тога.

Без амбиције да појашњавамо сложене природно-географске односе на ширем простору Града или догађаје из ближе или даље прошлости, важно је напоменути да се Сарајево крајем XX вијека, по први пут у својој историји, нашло на граници два геополитичка простора. То је био резултат рјешавања националног питања у БиХ, као одговор на покушај мајоризације два народа над једним. У овом вијеку, то је био већ трећи сукоб истих страна с непромјењеним циљевима. Овај пут, сукоб је окарактерисан као вјерско-грађански за који Самјуел Хантингтон, каже да може бити увод у трећи свјетски рат, односно рат цивилизација. Он даљи развој ситуације види крајње песимистички по Европу, јер тренутно доминантна цивилизација од осам диференцираних, брзо и грубо помјера границе свог утицаја на исток.

Граница која постоји између западне цивилизације, с једне, и православне и исламске цивилизације с друге стране, формирана је подјелом

* Горан Мутабија, професор географије, Војковићи 65, 71213 Српска Илица
Рад примљен 10. 12. 1998.

Римског царства у XIV вијеку, а дјелимично редефинисана у XV вијеку. Она иде границом између Русије, с једне, те Финске и балтичких република с друге стране, затим одваја у западним дијеловима Бјелорусије и Украјине унијатску мањину од православне већине, као и у Трансилванији, католичку мађарску мањину од православних Румуна и долази на Балкан. Овдје се та граница подудара са историјском подјелом између Аустроугарске и Турске, и то је културна, а, такође, и политичка и економска граница Европе и Запада.⁽¹⁾ Хтјели то признати или не, нека савремена дешавања нам јасно то потврђују. Неки наговјештаји скорих дешавања ићи ће у смјеру културног груписања земаља бивше Mitteleurope у евроатлантске асоцијације, како политичке и економске, тако и војне.

Хантингтон сматра да ширење НАТО-а које је ограничено на земље које су историјски дио западног хришћанства, такође гарантује Русији да ће оно искључити Србију, Бугарску, Румунију, Молдавију, Бјелорусију и Украјину све док Украина буде целовита. Ширење НАТО-а подвлачи улогу Русије као најважније државе, одвојене православне цивилизације. И отуда, државе која би требало да буде одговорна за поредак дуж граница православља.

Гдје је Република Српска?

Данас је граница између цивилизације на Балкану већ коригована. Одсуство најважније исламске државе која би могла легитимно и ауторитативно да се односи према муслиманима, као што је учинила Русија према Србима и Њемачка према Хрватима, приморало је САД да преузму ту дату улогу. Њихова недјелотворност је била резултат више фактора, а битнији је био европско противљење стварању исламске државе у Европи. Данас је пола БиХ ушло у "западни повијесни круг", а друга половина је у фази у којој не можемо јасно предвидјети даљи ток догађаја. НАТО је овдје и у Македонији. Србија је била на корак до сукоба с њим, а у Бугарској и Румунији га прижељкују.

Нови свјетски поредак, поред брзог помјерања граница утицаја западне цивилизације има за циљ инсталирање нових односа у свијету, односно успостављање монополарног свијета. Бжежински, угледни географ, сматра да је декомпозиција Русије један од важнијих циљева. Под тим појмом он подразумијева одузимање азијског дијела Русији, под мотом, да тако економски слаба држава нема право контролисати толико природних ресурса, од виталног значаја за цијели свијет. У исто вријеме, ни на једном мјесту не помиње Србију ни Југославију, па Михајло Марковић закључује да ће напоскон ова земља имати миран развој у наредном вијеку, јер ће преко ње рђави вјетрови неповратно прећи даље на исток. Та цивилизација, западна или хришћанска, има јасне и увјерљиве инструменте зарад испуњења тих циљева. Употреба НАТО-а, двоструки стандард при одлучивању те једностране мас-медији, представљају успјешну методологију рјешавања индивидуалних кризних жаришта у свијету, а најсликовитије је све ово приказано на примјеру Српског Сарајева, односно Републике Српске.

За разлику од Хантингтоновог виђења границе између цивилизација на нашем простору, Фукујама говори о суштинском постојању два свијета.

Унутар постисторијског свијета главна линија интеракције између држава биће економска и стара правила политичке моћи губиће релевант-

ност. С друге стране, историјски свијет биће опхрван различитим религиозним, националним и идеолошким конфликтима чији ће интензитет зависити од ступња развоја земаља које су у питању. Граница између ова два свијета се брзо мијења, те је њу стога и тешко прецизно одредити. Преко те границе ће ова два свијета одржавати паралелну и одвојену егзистенцију са релативно ниским степеном интеракције. Постојаће и даље двије ствари због којих ће ова два свијета бити у колизији. Нафта остаје концентрисана у рукама историјског свијета и нема је у Републици Српској, али зато има емиграната из ње и других земаља које представљају неисцрпан извор неквалификованог и полуквалификованог рада за којим се осјећа несташица у развијеним земаљама, односно постиндустријском свијету.

Сва дешавања на нашем простору у посљедње вријеме веома јасно указују и снажно иницирају на размишљање о крупним структуралним промјенама које су захватиле нас, као дио ширег српског културног простора. Промјене постоје, било да их посматрамо у свјетлу помјерања историјске границе између цивилизација или, пак, као тихо помјерање ка постисторијском свијету. На том путу, или помјерању, очекују нас још низ веома болних и осјетљивих питања и одређења према стандардима понашања и уређења комуникација с окружењем. Циљ је јасно и прецизно дефинисан, а методологија одређена конкретним инструкцијама широке лепезе међународних институција и представника: што брже и једноставније уклапање у норме Новог свјетског поретка. На том путу, поред експонираног проблема Брчког, прво искушење и истински судар с тим изазовом, одиграће се управо у Српском Сарајеву.

2. Сарајево је било важан и српски град

Овај град је увијек, кроз своју петиповјековну историју, носио печат српског стварања и трајања. Од Старе православне цркве из предумањичког периода, преко Младе Босне - револуционарне организације с еминентно југословенским, односно српским карактером, до Српског Сарајева - најљепше испричане приче с национал-романтичарским заносом на крају XX вијека, али, ипак, с тужним завршетком. Преко сарајевских Срба се, често у негативном контексту, преламао однос Турске, Аустрије, па и Друге Југославије, а на крају и БиХ према Србији, односно Југославији и васколиком српству. Демографски показатељи то врло лијепо илустрјују.

Табела бр. 1. Кретање броја становника БиХ и Сарајево

БиХ				Сарајево			% Сарајевских спрам БиХ			% станов. Сарајева спрам станов. БиХ
год.	станов.	Срба	%Срба	станов.	Срба	%Срба	Хрвата	муслим.	Срба	
1953.	2.847.459	1264.045	44,4	208.795	90.691	43,4	4,9	-	7,1	7,3
1961.	3.277.948	1.406.057	42,9	276.615	123.155	44,5	5,7	6,4	8,7	8,4
1971.	3.766.111	1.393.148	37,2	359.452	130.198	36,2	5,4	10,9	9,3	9,6
1981.	4.124.256	1.320.738	32,0	448.519	132.646	29,6	4,8	12,8	10,0	10,8
1991.	4.363.574	1.369.258	31,3	525.900	157.526	29,9	4,7	13,6	11,5	12,0

За посљедњих четрдесетпет година, релативно учешће Срба је опало са 43,4% на 29,9%. То је био резултат познатих фактора од којих су најбитнији досељавање муслимана из Рашке области, смањење наталитета код српског и константно висок наталитет код муслиманског становништва, те давање уставног права 1971. године муслиманима да се изјашњавају као народ.

Такође, интересантан податак је и повећање релативног учешћа становника Сарајева према становништву БиХ, са 7,3 на 12,0%. У овом контексту, сликовито је учешће сарајевских Срба, Хрвата и муслимана према њиховом броју у БиХ. Из тога произилази да су сарајевски Срби имали стални раст, са 7,3% на 11,5% муслимани са 6,4% на 13,6%, док су Хрвати имали промјенљив раст са 4,9% на 5,7% па затим пад на 4,7%.

У апсолутним износима, Сарајево са својих 157.526 Срба (1991.), представљало је битан српски град у Другој Југославији. У Београду је живјело 1.374.487, Новом Саду 173.781, а у Бањој Луци 106.878 Срба. Уважавајући само овај податак, јасно је колики је био значај Сарајева као економског, културног и духовног центра, између осталих и српског народа. Много је било показатеља за то, а веома су били упечатљиви називи улица: Немањина, Цара Душана, Милоша Обилића, Вука Караџића, Војводе Степе, Војводе Путника, итд.

3. Стварање Српског Сарајева

По први пут у историји Сарајева, 1992. године јасно је омеђен српски етнички простор. Он је 1993. године у административном смислу, организован као Српско Сарајево. По броју становника, Српско Сарајево је било, последице Бања Луке, други град у Републици Српској. На територији Српског Сарајева, а према попису становништва из 1991. године, Срби су чинили двотрећинску већину. Од 128.000 становника у току рата највећи дио је представљао домицилно становништво. Избјегло становништво је дошло у град, једним дијелом из муслиманског дијела града, а другим дијелом из зеничко-травничког региона. Уз Српско Сарајево, појмовно се вежу и изрази: западни и источни дио, те доњи и горњи дио града. Они имају јасно географско одређење. Појмови **ратно** и **дејтонско** Српско Сарајево, имају, пак, јасно временско одређење.

У територијалном смислу, Српско Сарајево су у току рата, чиниле двије цјелине - источна и западна. Раздвајао их је аеродром Бутмир и муслимански дио града. Аеродром је до лета 1992. године био под контролом ВРС, а онда је предат снагама УНПРОФОР-а. Тиме је раздаљина између Илиће и Добриње са 5 повећана на 100 km. Новоуспостављена комуникација је из разлога безбједности саобраћаја више пута мијењала трасу обронцима Озрена и Буковика.

Западни дио, условно речено урбани, обухватао је дијелове сарајевско-зеничке котлине који су у територијалном смислу припадали општинама: Илица, Хаџићи, Вогошћа, Нови Град и Илијаш. Овом дијелу су, поред општинских средишта, припадала и насељена мјеста: Раковица, Блажуј, Осијек, Рајловац, Рељево, Семизовац, Подлугови, Средње и Нишићи, те градске четврти Неџарићи и Аеродромско насеље.

Источни дио, претежно рурални, обухватао је сателитска насеља у подножју Игмана и Требевића: Лукавицу, Касиндо, Тилаву, Которац и Војковиће с Грлицом и Крупцом те Грбавицу с Врацима и Добрињом 1 и 4. Овај простор није прецизно дефинисан због сложених рељефних односа и широке отворености према српском етничком простору сарајевског залеђа (7,144).

Током рата, сарајевско ратиште је било једно од три најактивнија у БиХ. Ако пак говоримо о важности одбране Српског Сарајева, онда је његов значај од круцијалне важности за опстанак Републике Српске. Уважавајући одлике нашег менталитета, слаб проток квалитетних информација, оптерећеност ових подручја разним "голф аферама" и страшном медијском сатанизацијом, посебно сарајевских Срба, слика о борби и правим резултатима те борбе није још квалитетно презентована. Томе је прилично допринијела и оштра политичка борба на унутрашњој сцени Републике Српске.

Сарајевско ратиште је било поред своје тежине, и веома компликовано. То се читавало у различитим условима борбе (шума или град) и степену раздвајања страна. Специфичност је представљало постојање унутрашњег прстена, борбених линија око муслиманског дијела града и вањског прстена, линија око Српског Сарајева (шири дио града). То је додатно отежавало све елементе борбе, од позадинског обезбјеђења и увођења свјежијих снага у борбу, па до самог извођења борбених дејстава.

У чему је био значај борбе за Српско Сарајево?

Прије свега, Сарајево је било и српски град. У њему је живјело 160.000 Срба чији су преци градили темеље овог града. У њему је живјела и стварала српска интелектуална елита која је, добрим дијелом, била носилац свеукупног просперитета и прерастања Сарајева, почетком 70-тих година овог вијека, у град европских стремљења. У овом граду је била и највећа концентрација војно-индустријског комплекса у Другој Југославији. Ваздухопловни завод "Орао" је ремонтвао млазне моторе III генерације, "Претис" је производио готово све калибре артиљеријске муниције, а Технички ремонтни завод у Хаџићима је вршио све типове ремонта за пјешадијско и артиљеријско оруђе, те оклопна механизована средства. "Фамос" је овладао производњом средњег и тешког мотора, а "Енергоинвест" је ушао у поље високе технологије у области војне електронике и физичке хемије. Овом треба придодати војни аеродром Рајловац, бројне школе и касарне те остале војне објекте који су имали веома важан значај и из којих ЈНА није успјела сваку исати прије рата сва средства. Најзначајнији такви објекти су били складишта муниције и резервних дијелова у Жуновници, Ушиваку и Дубоком потоку у Хаџићима, те слични објекти у Неџарићима, Вучилима, Рајловцу, Вогошћи, Семизовцу, Илијашу у западном дијелу, те двије касарне, "Село" и "Чича", у Лукавици, у источном дијелу. Овоме треба придодати аеродром "Бутмир" и пратеће објекте уз њега, па се стиче приближна слика о само дијелу војно-индустријског комплекса Сарајева. Да ови објекти нису одбрањени, војнички положај ВРС би био изузетно отежан у свим дијеловима Републике Српске.

Са друге стране, муслиманска војска је била прва организована кроз Патриотску лигу и својом бројношћу пријетила је лаким изласком на Дрину

и Саву. Сарајево је представљало добру базу за мобилизацију два корпуса, који би уз садејство осталих јединица из централне Босне и источnobосанских енклава, релативно брзо испунили тај војнички задатак. Али, они су морали изаћи из Сарајева преко Илиће или Вогошће, или су требали ићи у Сарајево, преко Хаџића или Илијаша. Ово су биле тачке одсудне одбране на којима се најистрајније и вјероватно, најуспјешније бранила Република Српска.

То значи да без одбране ових виталних војних објеката не би била могућа ни одбрана Српског Сарајева. Одсуство те одбране, опет довело би до повезивања муслиманског дијела Сарајева са осталим територијама под контролом армије БиХ. Тада би маневром снага и дубином територије било могуће остварити вишеструко бројнију предност у офанзивним борбеним дејствима и тиме успјешно остварити како војничке тако и политичке циљеве. Епилог оваквог сценарија било би могуће предвидјети, као и то да би СРЈ морала отворено ући у рат ради заштите српског народа. Ово је био дуго жељени сценарио разраде "Балканске квадратуре круга", од стране одређених кругова стране дипломатије. У том случају НАТО би добио могућност да убрза свој улазак у СРЈ, са доста замагљеним разлозима.

На унутрашњем прстену, а вјероватно и читавом Српском Сарајево, судбоносна је била одбрана Илиће још у априлу 1992. године. Послије тога она је представљала ембрион око кога се окупљала слободна територија Српског Сарајева. Спољни прстен западног дијела Српског Сарајева су браниле Игманска и Илијашка бригада, а унутрашњи прстен Илиџанска и 3. сарајевска бригада. У источном дијелу Града, унутрашњи прстен су браниле 1. и 2. сарајевска и 1. романијска бригада у рејону Требевића. Ове су направиле изузетан резултат. Држале су "на леђима" дијелове муслиманских, 1. и 6. односно 2. и 3. корпуса, односно око 75.000 потенцијалних војника у Граду и око 110.000 на спољњем прстену Српског Сарајева.

Линије раздвајања су биле постављене дуж топографске ивице ивичних побрђа сарајевског поља. Ти положаји су били доминантни са аспекта српске одбране и представљали су одсудну одбрану, јер није било могуће поставити резервне линије одбране. Тактички неповољне позиције, у којима је непријатељ надвишавао српске положаје, били су рејон Игмана и Ормања изнад Хаџића, на спољном, те Жуч (Вогошћа) и Мојмило (Добриња), на унутрашњем прстену.

Предност непријатеља на вањском прстену је била потпуно неутралисана 1993. године изласком српске војске на Иван седло. Тад би била прекинута свака територијална веза Сарајева са залеђем, а дубина Српске територије би износила од 10 до 30 km у западном дијелу Српског Сарајева. То је наговјештавало војнички слом муслиманске војске. Резултат тога је налог међународне заједнице који је тражио повлачење српске војске са Игмана и Бјелашнице, чиме је омогућен продужетак рата и дата нова прилика муслиманској војсци да војнички промијени исход рата.

Ко су били браниоци Српског Сарајева?

Локални Срби. Обични, једноставни људи који су се одазвали у веома високом проценту да бране своју слободу. И створе Републику Српску. То су потомци оних истих Срба који су протекли вијек бурне борбе за национално

освјешћавање и ослобођење провели, за разлику од херцеговачких и крајишких Срба, необично мирно. То је био резултат веома сложених констелација снага унутар којих су се налазили. Изузетак су чинили добровољци у ратовима Србије од 1912. до 1918. године и учесници герилске борбе, тј. припадници краљеве војске од 1941. до 1945. године на Игману о којој мало знамо.

Са војничког аспекта гледано, одлука која је битно утицала на исход рата у првим мјесецима, био је долазак Срба из простора централне Босне на простор Српског Сарајева.

Због важности Сарајева и чврстине српске одбране, линије су остале непромијењене до краја рата. Посљедња одбрана Српског Сарајева у лјето 1995. године потакла је одржавање Женевске конвенције на којој је Република Српска међународно позната као равноправан ентитет у оквиру БиХ.

5. Дејтон - куда и како даље

Мировним споразумом из Дејтона (1995.), завршен је рат и извршена делимитација између ентитета. Републици Српској је одузето Српско Сарајево, односно његов највећи и најважнији градски дио. То је комплетан простор западног дијела, те Грбавица са Врацама у источном дијелу. На том простору површине 819 km² током рата је живјело око 92.000 становника. Око 95% тог становништва се преселило у Републику Српску и значајно попунило демографске празнине, од Брчког до Требиња. Концепт територијалног распореда становника из општине Српског Сарајева, које су припале Федерацији БиХ, сводио се добрим дијелом на плански размјештај. Треба напоменути да су општинска руководства била доста самостална у избору средина у које су жељели прећи, односно, које су им понудиле најповољније услове смјештаја људи и привредних капацитета. При томе, сарајевски Срби су одлазили из својих општина "као тужна, али богата млада, о коју су се требали отимати просци". Нажалост није било тако.

Становници Хацића су отишли у Братунац. То је примјер једног високо организованог премјештаја људи и привредних капацитета, као што су Технички ремонтни завод, Кока-Кола, Далекоинжињеринг, Унисова творница електроопреме, Фабрика грађевинске столарије, Комунално предузеће, затим Грађевинско предузеће, двије школе, дом здравља, те различити капацитети услужних дјелатности. Многи од ових капацитета су за свега неколико мјесеци почели с неким дијеловима производње у новим условима, као што су ТРЗ и Далеководи, а становници Хацића се и даље налазе у центрима за колективни смјештај. Накнадно, Кока-Кола је враћена у Сумбуловац - Пале, а Фабрика столарије у Подграб - Пале.

Из Илиће становништво је прешло већим дијелом у источни дио општине, који је остао у Републици Српској. Мањи број становника је отишао у Требиње, Вишеград, Зворник, Бијељину и Брчко. Привредни капацитети су премјештени највећим дијелом у источни дио општине као што су Фамос, ГП Пут, Аутоматика, Специјална возила, Ласта, ГРАС, Фабрика тепиха, опрема из неколико школа, болнице "Жица", Дома здравља и сл. Становници Илиће још живе у колективним смјештајима у касарнама Лукавице, Дома пензионера у Требињу, те на више локација у Вишеграду.

Становници Вогоше су углавном отишли у Вишеград, Бијељину и Брчко, а највећи дијелови привредних капацитета УНИС - ПРЕТИС су предислоцирани у Мокро и Вишеград.

У Бијељини и Брчком, су предислоцирани и многи привредни капацитети, од којих ВЗ "Орао" има стратегијски значај и за Савезну Републику Југославију.

Из Српског Сарајева су отишли многи интелектуалци и радници високих квалификација. Ти су људи навикли на озбиљан рад и одрицање, али и на висок животни стандард. Срби из Сарајевског поља су били велики домаћини патријархалног кова и високих моралних стремљења. Највећим дијелом, у новим срединама, нису најсрећније схваћени, а добрим дијелом нису ни прихваћени. Све то, из разлога паланачке ксенофобичности и бојазни за личне позиције у привреди и јавном животу. Резултат тога је велики одлив сарајевских Срба према трећим земљама, али и тако висока стопа морталитета из те популације, која граничи са епидемијом еболе. Срби из Хаџића су имали стопу морталитета у 1996. години од 37,8% промила што је вишеструко више од нормалног.

Процес премјештаја становништва у регије њихове етничке доминације је по два основа био супротан свим дотадашњим на простору Друге Југославије. Напуштање урбаних простора високих инфраструктурних стандарда и насељавање претежно руралних подручја, изузев неколико градских подручја, и то све добровољно, било је акт високих моралних стремљења и несебичне жртве за Републику Српску. Јер, не треба заборавити, у дијеловима "изгубљеног - отетог" дијела Српског Сарајева, а према статистичком годишњаку из 1991. године било је 95.000 радних мјеста у друштвеном сектору или 60% капацитета цијелога Сарајева. Електрификација домаћинства је била изведена 100%, телефонских прикључака је било 31.000, природни гас је користило око 25.000, градски водовод 105.0000, а канализациону мрежу око 65.000 становника града. Уопштено, према грађевинским и катастарским књигама, већински власници земље на подручју Српског Сарајева су били Срби. Разним малверзацијама и злоупотребама муслимани су прије рата разбијали компактна српска насеља досељавањем муслимана из Рашке области и из ширег подручја Бјелашнице. Као примјер, може послужити издавање водозаштитне зоне у Бутмиру и Соколовић Колонији за њихову станоградњу, те сјеча плантажног воћњака у Раковици из истих разлога. Сличних примјера је било скоро у свим сарајевским општинама.

6. Српско Сарајево данас - гдје је тај град?

Данас Српско Сарајево, у ужем смислу, или доњи дио града подразумијева територију општине Српска Илица и Српско Ново Сарајево. То је крајњи југоисточни дио Сарајевског поља, надморских висина од 500 до 550 m. Ова цјелина нема препознатљива урбанистичка рјешења која подразумијевају центар града, правилне и уређене саобраћајнице, компактну инфраструктуру, те дефинисану стамбену и индустријску зону. Уздужну осовину ове цјелине представља комуникација Враца-Лукавица-Војковићи, те двије попречне комуникације Добриња IV-Тилава и Добриња I-Касиндо. Због израженог недостатка јавног и стамбеног простора, двије бивше касарне

ЈНА, данас представљају зачетке градских тргова са карактеристичним садржајима.

Горњи дио града или Српско Сарајево у ширем смислу, подразумијева територију општине Српски Стари Град, Пале, Соколац и Рогатицу. Давањем коридора муслиманима од Сарајева до Горажда, територија општине Трново је подјељена у два дијела, чиме је положај ове рубне градске општине доведен у специфичан положај. У нодално-функционалном смислу, ова општина је оријентисана према доњем дијелу града.

Простор горњег дијела града има прилично неповољне природно-географске услове за живот. Карактеришу га оштре климатске одлике и изражена енергија рељефа у којем су доминантни врхови Јахорине (1.913 m), Романије (1.629 m) и Требевића (1.629 m). Као дијелови Старовлашке висоравни, одвојени су кањонским долинама Жељезнице и Добропољске од Трескавице (2.088 m) и осталих дијелова површи и брда. Сва општинска средишта се налазе изнад 850 m н/в, а њихову недовољно квалитетну комуникацијску повезаност отежавају превоји Требевић (1.350 m). Надроманија (1.360 m) и Хан Поглед (1.300 m) на сјеверном, те Рогој (1.150 m) и Чемерно (1.330 m) на јужном правцу.

Посебан имиџ читавом простору даје Олимпијски центар "Јахорина" који са очуваним објектима и инфраструктуром, те разноликим садржајима представља јасно трасиран пут развоја овог, ипак брдско-планинског подручја.

7. Умјесто закључка - докле овако или шта да се ради?

Данас Српско Сарајево представља један од стратегијских циљева Српске, а дјелимично и СР Југославије. Његов значај се очитује, превасходно, у задржавању становништва у неповољним природно-географским условима и валоризацији ресурса на територији која представља српски етнички простор. Као додатни отежавајући фактор јавиће се, веома брзо, заостајање ове регије за сусједним, у привредном погледу, као и у основним стандардима живљења. Због тога, без јасних назнака бржег развоја, становништво ове регије ће се помјерати, углавном, према доњем Подрињу. То би могло довести и до демографског пражњења овог простора, а управо су људи остали битна вриједност Српског Сарајева. То су људи препознатљивог имиџа, довољно храбри да остану и осмисле живот у свом граду.

Други, веома изражен проблем Српског Сарајева, а свакако и Српске представља емиграција становништва. У току рата, а посебно по његовом завршетку, велики број високообразованих, али и млађих људи скромнијег образовања, није желио пристати на живот у редукованим културолошким и општеживотним стандардима. Посредством разних удружења и фондација иселили су се у треће земље. Дириговане дестинације су биле Канада и Аустралија, а у посљедње вријеме САД. Овај веома изражен процес одласка способних људи, значајно је ослабио технички, али и укупни демографски потенцијал Српске, чије праве размјере још увијек не спознајемо. Зато је врло важно овај процес што боље разумјети, а уважавањем темпа живљења и прагматизма младих, биће се на трагу, ако не прекида, онда ублажавања овог негативног процеса (7,154-155).

Ако се уваже ови разлози, долази се до закључка да Српско Сарајево, као будући регионални-макрорегионални центар, нема алтернативу у неком од других градова источног дијела Српске. Зворник и Вишеград немају просторне могућности, неопходна урбанистичка рјешења, а ни економске ресурсе који би гарантовали брзу и успјешну изградњу инфраструктуре као претпоставке битних функција таквог гравитационог центра. Дјелимично, неке функције могу надомјестити само Ужице или Сарајево, као градови препознатљивих и осмишљених урбанистичких инфраструктурних и културолошких садржаја и традиције уз неопходно дату економску виталност. Ово се односи само на прелазни период док Српско Сарајево не прерасте у праву урбану средину. Уважавајући и овакве могућности развоја, у првој варијанти, дошло би до нешто мањих помјерања становништва и према средњем Подрињу. Та појава би била паралелна оним у сусједним регијама. За Семберију и Биач, поред Бијељине и Зворника, као примарних регионалних центара, важну улогу допунског центра са развијеним услужним дјелатностима има Лозница (30 km), односно Београд и Нови Сад (100 km). За Стару Херцеговину и Херцеговину, поред Србиња и Требиња као секундарних регионалних центара, битне функције гравитационог центра надомјештава Никшић (60 km).

Оваквом вертикалном структуром мреже градова и узајамних функција најреалнија за овај прелазни период повећањем броја становника Републике Српске и уз јачање економске основе, те побољшање општеживотних услова у Српском Сарајеву и Херцеговини, успоставиће се избалансирани токови кретања и размјештаја становништва на развојном правцу сјевер-југ.

Супротан тренд би се очекивао ако Сарајево, опет, постане једини макрорегионални центар источног дијела Босне и Херцеговине (услуге, образовна и здравствена функција). То би довело до значајних помјерања становништва из Српског Сарајева, односно до прекида демографског континуитета Српске и поновног успостављања "зелене трансферзале". Тиме би ојачале позиције муслимана-Бошњака који би уз улоге губитника на стратегијском плану (национални корпус подјељен у четири енклаве), значајније почели угрожавати српски етнички простор Рашке области и озбиљније пријетити сецесијом из СР Југославије охрабрујући овакве трендове, могла би становништву Српског Сарајева намијенити улогу фактора растакања доминантно националног (муслиманског) елемента у јавном животу Сарајева. Оно, међутим, за ту улогу не посједује ни демографску снагу, а ни свјезину. Можда би тада, у случају поновљеног неуспјелог експеримента са сарајевским Србима, као кључним елементом пројектованог мултиетничког Сарајева и БиХ, преостала само измјена ентитетске границе у рејону Сарајева (7,155 - 156).

Уважавајући и овакве могућности, намеће се потреба размишљања о модификацији државне управе. Сам облик територије Републике Српске намеће закључак да главни град треба да буде на средини државне територије. Стога, пожељно ће бити измјештање главног града. Ако не у Брчко, онда на простор недалеко, али ипак западно од њега. У прилог овога говоре разлози психолошке природе, важни за становништво западно од Брчког, те потреба пристојне удаљености од Београда као гаранција, ипак, самосталне политике Српске.

Такође, намеће се и потреба квалитетније организације простора омеђеног градовима Српска Илиџа - Хан Пијесак - Рудо. Највећи дио ове регије припада територији града Српско Сарајево, а остале општине Хан Пијесак, Вишеград, Рудо, Чајниче и Српско Горажде "висе" и не уклапају се ни у једну цјелину. Стога, треба размишљати о редуковању територије града Српско Сарајево, на начин да то буде само дио који припада општинама Српска Илиџа и Српско Ново Сарајево. Општине Пале, Соколац, Српски Стари Град, Трново и Рогатицу, треба третирати као самосталне цјелине које немају баш много додирних тачака са Српским Сарајевом, односно доњим дијелом града. Концепт срастања ових малих градова, прилично удаљених, доста је нереалан. Логичније је градити мање и компактније језгро будућег већег града. Било какво одустајање од Српског Сарајева однијело би у неповрат идеју да се српска, интелектуална елита, дијелом, врати у свој град и истински ојача и изгради овај дио Републике Српске. Без Српског Сарајева тешко је замислити просперитетан простор романијског платоа и горњег Подриња. Зато, евентуално редуковање територије Српског Сарајева ни у ком случају не би смјело умањити статус града који оно већ има.

Питање регионализације је такође веома важно. У географској литератури присутна је подјела на четири нодално-функционалне регије: бањалучку, добојско-бијељинску, зворничко-сарајевску и требињско-србињску. У државној управи, кроз привредне коморе или сличне институције струковног или фондовског карактера, егзистира пет регија: бањалучка, добојска, бјељинска, српскосарајевска и требињска. Међутим, ове регије немају елементе законодавне и извршне власти, односно економске самосталности као у сусједним државама. Стога се не може говорити о елементима стварне регионализације, односно локалне самоуправе, као општеприхваћеног модела државне управе у Европи. Ово је само једна димензија регионализације која има одређене позитивне елементе. Једна од њих је и та што би било лакше повезивање тих региона ("округа", "бановина") са сличним цјелинама истог таксономског ранга у сусједним државама. Негативни аспекти овог процеса би се читавали у јачању централне власти у БиХ на рачун оне у ентитету - Републици Српској, па би постепено ингеренције Сарајева најјачале овлаштења Бање Луке. Ово би био веома опасан експеримент, па стога питању регионализације треба прилазити само као теоријско-методолошком питању економско-географских и физичко-географских дисциплина.

ЛИТЕРАТУРА

1. ХАНТИНГТОН, С.: "СУКОБ ЦИВИЛИЗАЦИЈА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ СВЈЕТСКОГ ПОРЕТКА", ЦИД, ПОДГОРИЦА, 1998.
2. ФУКУЈАМА, Ф.: "КРАЈ ИСТОРИЈЕ И ПОСЛЕДЊИ ЧОВЈЕК", ЦИП, ПОДГОРИЦА, 1997.
3. ГЊАТО, Р.: "ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ", ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, СВЕСКА 1, БАЊА ЛУКА 1996.

4. ГЊАТО, Р.: "НОДАЛНО-ФУНКЦИОНАЛНА РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ", ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, СВЕСКА 2, БАЊА ЛУКА, 1997.
5. МАРИЋ, Ђ.: "РЕПУБЛИКА СРПСКА КАО НОВА ПОЛИТИЧКО-ТЕРИТОРИЈАЛНА ЗАЈЕДНИЦА", ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, СВЕСКА 1, БАЊА ЛУКА, 1996.
6. МАРКОВИЋ, М.: "ГЛОБАЛНА ГЕОСТРАТЕГИЈА САД У ХХИ ВИЈЕКУ" (ОСВРТ НА КЊИГУ ЗБИГЊЕВА БЖЕЖИНСКОГ "ВАН КОНТРОЛЕ: ГЛОБАЛНИ МЕТЕЖ УОЧИ ХХИ ВИЈЕКА).
7. МУТАБЦИЈА, Г.: "СРПСКО САРАЈЕВО - ФУНКЦИЈЕ ГРАДА ДАНАС И СУТРА"
РЕПУБЛИКА СРПСКА У ДЕЈТОНСКИМ ГРАНИЦАМА. Зборник радова Географско друштво Републике Српске, Бања Лука 1998.

Goran Mutabdzija

SUMMARY

Srpsko Sarajevo - from where and where?

At the end of XX century, Sarajevo has been on the border line between two geopolitical areas. According to S. Huntington that border separates two civilisations: west-Christian, on one side, and Orthodox and Muslim, on other side. F. Fukuyama talks about two worlds, posthistoric and historic, and destinations can be seen in this tract.

Srpsko Sarajevo has begun during civil-religions war in former BH as result of struggle of Serbian people to protect their cultural area. Now, Srpsko Sarajevo is very important strategically for Republic Srpska and keeps demographic wholeness of Republic on its developing process north-south direction.